



Scientific Journal

## Journal of Research in Educational Systems

Volume 15, Issue 52,  
Pp. 127-146  
Spring 2021

Print Issn: 2383-1324

Online Issn: 2783-2341

Indexed by ISC

www.jiera.ir



Journal by  
Research in Educational  
Science is licensed under a  
Creative Commons  
Attribution-  
NonCommercial 4.0  
International License.

Document Type:

Original Article

✉ Corresponding Author:

drsalehi@iausari.ac.ir

Received: 01/21/2021

Accepted: 05/22/2021

**How to Site:** Emami Gharahhajlou, J., Salehi, M., Zameni, F. (2021). Providing a Model of University Autonomy with Reason and Cause Approaches for University Efficiency. *Journal of Research in Educational Science*, 15(52), 127-146.

dor: 20.1001.1.23831324.1400.15.52.9.1

# Providing a Model of University Autonomy with Reason and Cause Approaches for University Efficiency\*

**Jelveh Emami Gharah hajlou**

Ph.D. Candidate of Higher Education Management, Sari Branch, Islamic Azad University, Sari, Iran

**Mohammad Salehi** ✉

Associate Professor, Educational Management Dept., Sari Branch, Islamic Azad University, Sari, Iran

**Farshideh Zameni**

Associate Professor, Educational Management Dept., Sari Branch, Islamic Azad University, Sari, Iran

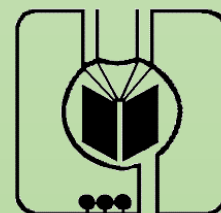
## Abstract

The purpose of this study was to present a model of university autonomy with reason and cause approaches to university efficiency. In terms of purpose, this study was applied with a mixed approach (qualitative and quantitative) and with an exploratory design. In the qualitative part, the semi-structured interview method was used and in the quantitative part, the descriptive method was used. Statistical population in the qualitative section of expert professors in the field of research that 10 people were selected as a statistical sample using purposive sampling method and taking into account the law of saturation. The statistical population in the quantitative section was all full-time professors of Mazandaran Azad University, which were selected as a statistical sample based on the scientific rank of 308 people. For data collection, the researcher-made questionnaire of university independence with 73 questions and the organizational performance questionnaire of Pin Priyang and Sing Sai with 21 questions were used. Validity was calculated and confirmed after the approval of the professors and the reliability of the tools approach (reason oriented 0.85, cause oriented 0.82 and organizational efficiency 0.89). Theme analysis was used to analyze qualitative data and Kolmogorov-Smirnov tests, t-test, exploratory factor analysis and structural equations were used to analyze quantitative data. The results showed that; University autonomy with reason and cause approaches has a positive and significant effect on university efficiency.

## Keywords:

Social support, life satisfaction, academic burnout

\* The present article is taken from the doctoral dissertation in in the field of higher education management at the Islamic Azad University, Sari Branch



نشریه علمی

## پژوهش در نظام‌های آموزشی

دوره ۱۵، شماره ۵۲،  
ص ۱۲۷-۱۴۶  
بهار ۱۴۰۰

شاپا (چاپی): ۱۳۲۴-۲۳۸۳

شاپا (الکترونیکی): ۲۳۴۱-۲۷۸۳

نمایه در ISC

www.jiera.ir



نشریه علمی  
پژوهش در نظام‌های آموزشی تحت قانون  
بین‌المللی کپی‌رایت  
Creative Commons: BY-NC  
است.

نوع مقاله: مقاله اصیل پژوهشی

✉ نویسنده مسئول:

drsalehi@iausari.ac.ir

تاریخ دریافت: ۹۹/۱۱/۰۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۳/۰۱

استناد به این مقاله: امامی قره حاج لو، ج.، صالحی، م. و ضامنی، ف. (۱۴۰۰). ارائه مدل استقلال دانشگاهی با رویکردهای دلیل‌گرا و علت‌گرا جهت کارایی دانشگاه. پژوهش در نظام‌های آموزشی، ۱۵(۵۲)، ۱۲۷-۱۴۶.

doi: 20.1001.1.23831324.1400.15.52.9.1

## ارائه مدل استقلال دانشگاهی با رویکردهای دلیل‌گرا و علت‌گرا جهت کارایی دانشگاه\*

جلوه امامی قره حاجلو

دانشجوی دکتری مدیریت آموزش عالی، واحد ساری، دانشگاه آزاد اسلامی، ساری، ایران

✉ محمد صالحی

دانشیار، گروه مدیریت آموزشی، واحد ساری، دانشگاه آزاد اسلامی، ساری، ایران

فرشیده ضامنی

دانشیار، گروه مدیریت آموزشی، واحد ساری، دانشگاه آزاد اسلامی، ساری، ایران

### چکیده

هدف این پژوهش، ارائه مدل استقلال دانشگاهی با رویکردهای دلیل‌گرا و علت‌گرا جهت کارایی دانشگاه بود. این پژوهش از نظر هدف، کاربردی با رویکرد آمیخته (کیفی و کمی) و با طرح اکتشافی بود که در بخش کیفی از روش مصاحبه نیمه ساختاریافته و در بخش کمی از روش توصیفی استفاده گردید. جامعه آماری در بخش کیفی اساتید خبره در زمینه موضوع پژوهش که با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند و با در نظر گرفتن قانون اشباع، ۱۰ نفر به‌عنوان نمونه آماری انتخاب شدند. جامعه آماری در بخش کمی، تمامی اساتید تمام‌وقت دانشگاه آزاد مازندران بود که بر اساس رتبه علمی تعداد ۳۰۸ نفر به‌عنوان نمونه آماری انتخاب شدند. برای جمع‌آوری داده‌ها از پرسش‌نامه محقق ساخته استقلال دانشگاهی با ۷۳ سؤال و پرسش‌نامه کارایی سازمانی پین پریانگ و سینگ سای با ۲۱ سؤال استفاده شد. روایی پس از تأیید اساتید و پایایی ابزارها رویکرد (دلیل‌گرا ۰/۸۵، علت‌گرا ۰/۸۲ و کارایی سازمان ۰/۸۹) محاسبه و مورد تأیید قرار گرفت. جهت تجزیه و تحلیل داده‌های کیفی از تحلیل مضمون و جهت تجزیه و تحلیل داده‌های کمی از آزمون‌های کولموگروف اسمیرنوف، t، تحلیل عاملی اکتشافی و معادلات ساختاری استفاده گردید. نتایج نشان داد که؛ استقلال دانشگاهی با رویکردهای دلیل‌گرا و علت‌گرا بر کارایی دانشگاه تأثیر مثبت و معناداری وجود دارد.

### واژه‌های کلیدی:

استقلال دانشگاه، دلیل‌گرا، علت‌گرا، کارایی، رویکرد آمیخته

\* مقاله حاضر برگرفته از رساله دکتری رشته مدیریت آموزش عالی دانشگاه آزاد اسلامی واحد ساری است.

## مقدمه

دانشگاه نهادی اجتماعی است که تحولات محیطی و ویژگی‌های دوره‌های مختلف تاریخی همچون عصر صنعتی، فراصنعتی و پست‌مدرن به‌طور چشمگیر بر آن تأثیر داشته است. نظام دانشگاهی و فضای اجتماعی را بدون توجه به دو مفهوم دانشگاه و جامعه نمی‌توان بررسی کرد، زیرا دانشگاه به‌عنوان یک سیستم باز با محیط تعامل دارد، تعاملی که جوهره اصلی وجودی و پویایی آن است (روحانی و رشیدی، ۱۴۰۰). دانشگاه‌ها مکان‌های مهم تحقیقات علمی هستند. به‌عنوان یک بخش مهم از سیستم ملی نوآوری اقتصادی، کارایی دانشگاه به‌طور کامل توانایی تحول در دستاوردهای علمی و فناوری را منعکس می‌کند و پیوند مهمی برای ارتقای رشد اقتصادی است؛ بنابراین، کارایی دانشگاه و توسعه مالی، به‌عنوان مؤلفه‌های کلیدی نوآوری اقتصادی، همراه با انتقال فناوری، متعهد به توسعه پایدار سیستم ملی نوآوری هستند (Liu & Liu, 2021).

در محیط آموزش عالی جهانی امروز، دولت‌ها به‌وضوح متوجه می‌شوند که رقابت ملی به‌وسیله نوآوری و تحول مؤسسات آموزش عالی ایجاد می‌شود (Jacob et al., 2018). از طرفی استقلال محیط‌های آموزش عالی یکی از عوامل موفقیت نظام‌های آموزشی در کشورهای پیشرفته محسوب می‌شود. این‌که دانشگاه باید مستقل از دولت باشد، قدرت تصمیم‌گیری اولیای آن باید تأمین شود، استقلال و اختیار آن تضمین شود، اهداف فرهنگی و علمی آن باید در صدر باشد و یا دانشجوی آن باید درگیر با نیازهای روز جامعه تربیت شود همیشه و دست‌کم یکی از دغدغه‌های دانشگاه‌ها و دولت‌ها در جوامع توسعه‌یافته بوده است. نظر به این‌که دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی از جمله عمده‌ترین نهادهای علمی در راه تولید دانش و فناوری و تربیت دانشجویان و دانشمندان می‌باشند، این سازمان‌ها همواره بایستی در راه تعالی قدم نهاده و در زمره سازمان‌های متعالی در پیشاپیش محیط رقابتی در حرکت باشند (گلابگیرنیک و همکاران، ۱۳۹۹).

به اعتقاد Byram (2018)، تعریف مأموریتی واحد و یکسان برای تمامی دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی، در قالب

یک نظام آموزش عالی متمرکز و دولتی، پاسخگوی تمامی نیازها و تقاضاهای متنوع از آن نظام نخواهد بود و دوباره‌کاری‌ها، موازی‌کاری‌ها و افت عملکرد و کیفیت را در آن نظام آموزش عالی، در پی خواهد داشت (موسوی امیری، نوه ابراهیم، آراسته و عبدالمهی، ۱۳۹۹). اداره دانشگاه‌ها و دانشکده‌ها به دلیل ماهیت قانون‌گذاری، مدیریت و عدالت محدود شده و تحت تأثیر قدرت سیاسی دولت است. استقلال یک دانشگاه نباید تحت تأثیر دولت قرار گیرد یا حداقل باید تأثیرپذیری کمتری داشته باشد (An, 2021).

به اعتقاد زاهدی اصل (۱۳۹۶)، در دانشگاه مستقل، دخالت نهادهای خارج از دانشگاه در فعالیت‌های علمی و مدیریتی محدود به موارد بسیار خاص و قانونی است به‌گونه‌ای که بستر برای آزادی اندیشه و مستند کردن و تقدیم آن به جامعه و سازمان‌ها و نهادهای مرتبط فراهم است. به تعبیر روشن‌تر، دانشگاه مستقل در سیاست‌ها و سیاست‌گذاری‌ها تأثیر قابل توجهی دارد و همان‌گونه که بنیان‌گذار فقید جمهوری اسلامی بیان کرده‌اند در تعیین سرنوشت کشور نقش بی‌بدیل دارد. دانشگاه مستقل از حمایت و کمک مالی دولت بهره‌مند است بدون این‌که وابسته به دولت باشد (خسروی و همکاران، ۱۳۹۹).

امروزه در کنار نقش سنتی دانشگاه‌ها که شامل آموزش و پژوهش است، وظایف جدیدی در پاسخ به پیشرفت‌های فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی نیز به وجود آمده است. وظایف موجود با توجه به سهم آموزش عالی در توسعه اجتماعی و اقتصادی و توانایی آن برای تعالی و رقابت در یک زمینه ملی و بین‌المللی به‌عنوان هدفی متعالی در آموزش و فعالیت‌های پژوهشی، بسیار مرتبط و پیچیده هستند. معمولاً شیوه‌های نوین مدیریت و حکمرانی در دانشگاه‌ها، نتیجه‌آنی تغییر الگوهای مدیریتی است. به دلیل پذیرش سیستم‌های پاسخگوی کارآمد و نیز کاهش محدودیت‌ها، استقلال دانشگاه افزایش یافته است (Michavila & Martinez, 2018). به بیان مهرمحمدی (۱۳۸۷)، در راستای تمرکززدایی از فرایند برنامه‌ریزی و تفویض اختیار به دانشگاه‌ها با وجود این‌که واگذاری اختیارات برنامه‌ریزی به دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی، منشأ تحرکات مثبت و مبارکی در محیط آموزش عالی کشور شده است؛ برخوردار نبودن از بصیرت‌ها و دستاوردهای

بالتر دست یابد (Janikova, 2021). دانشگاه‌های دارای منابع فراوان باید توجه بیشتری به کارایی و ساختار برنامه درسی داشته باشند، زیرا شرکت‌کنندگان زیادی برای کسب دانش به آنان اعتماد می‌کنند. اطمینان از ویژگی متمایز و سطح حرفه‌ای دانشگاه راهی حیاتی برای ارتقا کارایی آموزش است (Li et al., 2021).

اندازه‌گیری کارایی یا عملکرد مؤسسات آموزش عالی می‌تواند یک ابزار مهم اقتصادی در ارائه معیار برای تخصیص بودجه مناسب برای مؤسسات آموزش عالی باشد. اندازه‌گیری کارایی را می‌توان به منظور بررسی این‌که آیا بودجه به بهترین شکل ممکن برای توسعه مؤسسات آموزش عالی مربوطه استفاده می‌شود، در نظر گرفت. علاوه بر این، اندازه‌گیری مقدار کارایی برای هر بخش یا واحد در سطح عالی می‌تواند اطلاعات بیشتری در مورد زمینه‌های بهبود و توسعه فراهم کند. برای هر دانشگاه، ارزیابی دانشکده‌های خود و تعیین کارایی یا ناکارآمدی آن‌ها مهم است (Ahmed et al., 2021). کارایی نهادی، بستگی به توانایی رهبران دانشگاه در برخورد استراتژیک و عملی با این موضوع، تأمین پشتیبانی داخلی و تجهیز منابع برای سرمایه‌گذاری در قابلیت‌های مدرن و کارکنان ماهر به منظور بهره‌مندی از منافع مدیریت کارا و اثربخش دانشگاه دارد. اجرای موفقیت‌آمیز اقدامات کارایی تا حد زیادی به تعهد رهبران دانشگاه بستگی دارد. آن‌ها نقشی اساسی در پشتیبانی و هدایت عملکرد دانشگاه کارآمد دارند؛ بنابراین کارایی آموزش عالی و اقدامات اثربخش آن باید به‌دقت در متن ارزیابی شود تا از تأثیر منفی بر کیفیت و تعالی جلوگیری شود. کارایی مسئولیت اجتماعی کلیه ذینفعان آموزش عالی است. دانشگاه‌ها و چارچوب‌های کارا و اثربخش تنها از طریق گفتگوی مداوم و اقدام مشترک سیاست‌گذاران، دانشگاه‌ها و شبکه‌های آن‌ها حاصل می‌شود (Estermann & Kuprianova, 2019).

تحقیق، آزادی و توسعه علمی همواره مکمل یکدیگر بوده و تعمیق و گسترش علوم و رشته‌های جدید و میان‌رشته‌ای، بازبینی و تغییر در رشته‌های موجود و گسترش روابط علمی با سایر کشورها جز در سایه استقلال مراکز و مؤسسات علمی حاصل نخواهد شد. استقلال دانشگاهی و آزادی علمی از ملزومات بهبود کیفیت درونی دانشگاه‌ها و کارایی آن‌ها

نظری، دامنه این آثار را بسیار محدودتر از آنچه متصور بود، کرده است (امامی و همکاران، ۱۳۹۹).

به‌زعم Cadavid و همکاران (2017)، دانشگاه‌ها یکی از عناصر حیاتی نظام اجتماعی و اقتصادی هر جامعه محسوب می‌شوند. امروزه شناسایی و معرفی معیارهای بهره‌وری و کارایی در مدیریت دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی با هدف بهبود فرآیندها مورد توجه واقع شده است. به همین دلیل بسیاری از دولت‌ها به دنبال استراتژی‌هایی به منظور بهبود عملکرد دانشگاه‌ها هستند. از آنجاکه هدف دانشگاه‌ها ارائه خدمات آموزشی و پژوهشی باکیفیت بالا است، ارزیابی کارایی این حوزه‌های عملکردی امری لازم و ضروری محسوب می‌شود (مجیدی و همکاران، ۱۴۰۰).

خودگردانی دانشگاه اشاره به این موضوع دارد که سیستم دانشگاه باید از درون هدایت شود و دانشگاه خود به قانون‌گذاری برای پیشبرد اهداف و عملکردهایش در سطوح مختلف بپردازد. پاسخگویی یک ضرورت و مؤلفه مهم در کارآمدی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی محسوب می‌شود. همه افراد باید نسبت به وظایف و مسئولیت‌هایی که برای تغییر بر عهده آن‌ها گذاشته شده است، پاسخگو بوده و احساس مسئولیت نمایند (سعادت طلب، ۱۳۹۹). استقلال دانشگاهی به‌طور گسترده‌ای به‌عنوان یک پیش‌نیاز مهم برای دانشگاه‌های مدرن محسوب می‌شود (Wan Jan, 2017) که شامل آزادی تصمیم‌گیری در مورد مسائل تحصیلی مانند برنامه درسی، مواد آموزشی، روش آموزش و روش‌های ارزیابی دانشجویان است (Kori, 2016). (Taiwo, 2012) معتقد است که استقلال دانشگاهی به درجه بالایی از خودتنظیمی و استقلال مدیریتی با توجه به پذیرش دانشجویان، برنامه درسی، روش‌های تدریس و ارزیابی، تحقیق، ایجاد قوانین علمی و مدیریت داخلی منابع تولیدشده از منابع عمومی و خصوصی، اطلاق می‌شود (Atugonza et al., 2016).

واحدهای مؤثر با بیشترین مقدار بازده، مرز کارایی را تعیین می‌کنند. واحدهای موجود در این مرز به‌عنوان کارآمد شناخته می‌شوند و با سایر واحدها مقایسه می‌شوند. واحد کارا و کارآمد واحدی است که نمی‌تواند از ورودی کمتری برای تولید خروجی‌های مشابه استفاده کند به‌عبارت دیگر، واحدی است که نمی‌تواند با استفاده از ورودی‌های مشابه به بازده

پژوهشی دانشگاه، آزادی انتشار به عنوان شرط علی لازم دانشگاه مستقل هستند.

مهرآور گیگلو و همکاران (۱۳۹۹)، در پژوهشی با عنوان «شناسایی عوامل بازدارنده همکاری‌های علمی بین‌المللی در نظام آموزش عالی کشور و ارائه راهکار» دریافتند که؛ یکی از عوامل بازدارنده، موانع ساختاری بوده که شامل تعدد نهادهای سیاستگذار در آموزش عالی کشور، تعدد اسناد بالادستی و ساختار نامناسب در برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری، بروکراسی پیچیده برای همکاری‌های علمی بین‌المللی، قدیمی بودن قوانین و آیین‌نامه‌های وزارت علوم، عدم اعطای استقلال و اختیار به دانشگاه‌ها به‌ویژه در زمینه همکاری‌های علمی بین‌المللی و نظام آموزش عالی متمرکز است. پورحسن و همکاران (۱۳۹۹)، در پژوهشی با عنوان «ارائه الگویی چهار لایه برای امکان‌سنجی و استقرار اثربخش حکمرانی خوب در آموزش عالی» بیان کردند که؛ برای امکان‌سنجی و استقرار حکمرانی خوب در آموزش عالی باید به ابعاد عوامل ساختاری (شفافیت، پاسخگویی، رهبری و مدیریت، کارایی و اثربخشی، اهداف و مأموریت، مسئولیت‌پذیری و کنترل و نظارت)، عوامل زمینه‌ای (حاکمیت قانون، استقلال، نگرش استراتژیک، مشروعیت و ساختار حاکمیت) و عوامل رفتاری (شایستگی، عدالت و مشارکت) توجه شود.

Liu & Liu (2021)، در پژوهشی با عنوان «تأثیر توسعه مالی و کارایی دانشگاه در انتقال فناوری از جنبه نوآوری اقتصادی» دریافتند که؛ کارایی دانشگاه ممکن است تجمع فناوری را ارتقا دهد، اما به‌طور قابل توجهی مانع انتقال فناوری می‌شود که برای ارتقای نوآوری اقتصادی سودمند نیست. درحالی‌که توسعه مالی به‌طور قابل توجهی موجب انتقال فناوری می‌شود، یعنی منجر به ارتقای نوآوری اقتصادی می‌شود. Ahmed و همکاران (2021)، در پژوهشی با عنوان «ارزیابی کارایی دانشکده‌ها در دانشگاه مالزی بر اساس تحلیل همپوشانی داده‌ها» دریافتند که؛ دانشکده‌های دارای نمره کارایی پایین لازم است عملکرد و کارایی خود را بر اساس تصمیمات مهم شورای دانشگاه یا تصمیم‌گیرندگان بهبود بخشند. این تصمیمات می‌تواند، کاهش تعداد دانشجویان در دانشکده، افزایش تعداد کارکنان یا به حداکثر رساندن بودجه اختصاص‌یافته برای هر یک از بخش‌های با نمرات کم بازده باشد.

می‌باشند. دانشگاه‌ها از سویی برای برطرف نمودن نیازها و تقاضاهای در حال تحول جامعه و ذینفعان و از سوی دیگر برای محقق نمودن رسالت‌ها و مأموریت‌های خود نیازمند انعطاف‌پذیری و برخورداری از استقلال سازمانی می‌باشند. این امر منجر به کارآمدی دانشگاه‌ها و مراکز علمی خواهد شد تا بتوانند از تمامی منابع خود از جمله منابع مالی، به بهترین نحو استفاده نموده و به اهداف خود دست یابند. از این رو اتخاذ سیاست‌هایی با هدف دستیابی به الگوی استقلال در محیط‌های علمی و آموزشی می‌تواند به پیشرفت علمی و در نهایت به استقلال هر چه بیشتر کشور در تمامی جنبه‌های علمی، اقتصادی، اجتماعی و غیره کمک نماید.

تاکنون پژوهش‌هایی در زمینه استقلال دانشگاهی و کارایی در داخل و خارج از کشور انجام شده است. روحانی و رشیدی (۱۴۰۰)، در پژوهشی با عنوان «چارچوبی برای خودگردانی مالی در دانشگاه‌ها؛ روش مدل‌سازی ساختاری-تفسیری» نشان دادند که؛ عوامل خودگردانی مالی عبارت‌اند از: استقلال دانشگاهی، مدیریت کلان آموزش عالی، زیرساخت‌های قانونی، گفتمان دانشگاه و حاکمیت، پیوند دانشگاه و جامعه، مأموریت‌گرایی دانشگاه‌ها، مدیریت منابع مالی، برندسازی آموزشی و پژوهشی، استقرار نظام کیفیت و اعتبارسنجی، فعال‌سازی ظرفیت‌های منطقه‌ای، تقویت زیرساخت‌های پژوهشی، تنوع‌بخشی درآمدی، کمک‌های مردمی، ظرفیت‌های بین‌المللی. خسروی و همکاران (۱۳۹۹)، در پژوهشی با عنوان «مطالعه تطبیقی مؤلفه‌های دانشگاه مستقل در ایران با کشورهای انگلستان، استرالیا و چین» دریافتند که؛ مؤلفه‌های استقلال سازمانی دانشگاه، استقلال مالی دانشگاه، استقلال آکادمیک دانشگاه، استقلال منابع انسانی دانشگاه، پاسخگویی به جامعه، آزادی در انتخاب ساختار و تشکیلات اداری دانشکده‌ها، آزادی تصمیم‌گیری در مورد آغاز و خاتمه برنامه‌های آموزشی، آزادی تصمیم‌گیری در مورد برنامه‌ریزی درسی دانشجویان، تصمیم‌گیری در مورد تعداد کلی دانشجویان داخلی و خارجی، استقلال مدیریت هزینه کردن دانشگاه، تمرکززدایی مالی دانشکده‌ها، آزادی مدیریت در ایجاد محیط کسب‌وکار جدید، جذب منابع از طریق شهریه‌های دانشجویان، توانایی تصمیم‌گیری در اولویت‌های

استراتژیک ۲- استخدام کارکنان ۳- جذب دانشجو ۴- قابلیت‌های مدیریتی.

Wan Jan (2017)، در پژوهشی با عنوان «آیا دانشگاه‌های دولتی ما استقلال مالی خواهند داشت؟» به بررسی استقلال مالی در دانشگاه‌های دولتی مالزی پرداخت و نشان داد که؛ از یک طرف دانشگاه‌ها با قطع بودجه اصلی و افزایش انتظارات از دولت جهت بالا بردن پول خود مواجه‌اند و از طرف دیگر باید با تعداد رو به رشد مؤسسات خصوصی رقابت کنند. هنوز هم علی‌رغم کاهش حمایت مالی از جانب دولت و افزایش مؤسسات آموزش عالی خصوصی، انتظارات عمومی دانشگاه‌ها رو به افزایش است. برای حرکت روبه‌جلو، دولت نیاز دارد تا رویکردهای خود را در سه حوزه بررسی کند: ۱- تجاری‌سازی تولیدات ایجادشده توسط دانشگاه‌ها؛ ۲- ایجاد یک محیط نوع‌دوستانه و ۳- توسعه استقلال مالی در دانشگاه‌ها.

ضرورت توجه به استقلال دانشگاه‌ها از اهمیت آموزش عالی به‌عنوان مسئله‌ای حیاتی، نیروی محرکه پیشرفت، رفاه و استقلال واقعی جامعه نشأت می‌گیرد. مطالعات انجام شده در ایران، جز موارد محدودی، حاکی از عدم توجه کافی به استقلال دانشگاهی بوده و تا کنون نقش آن در کارایی دانشگاه مورد توجه محققین قرار نگرفته است. لذا پژوهش حاضر به دنبال یافتن پاسخ این سؤال است که: «مدل استقلال دانشگاهی با رویکردهای دلیل‌گرا و علت‌گرا جهت کارایی دانشگاه چگونه است؟».

### روش

هدف از این پژوهش استخراج ابعاد استقلال دانشگاهی جهت کارایی دانشگاه و درنهایت ارائه مدل است. در این پژوهش از روش آمیخته (کیفی و کمی) با طرح اکتشافی استفاده شده است. جامعه آماری بخش کیفی در این پژوهش را خبرگان علمی و اساتید هیئت‌علمی دانشگاه‌ها که در زمینه موضوع پژوهش خبره بودند تشکیل می‌دادند که با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند و با در نظر گرفتن قانون اشباع، مصاحبه‌ها تا ۱۰ نفر ادامه یافت.

برای تحلیل داده‌های کیفی از روش تحلیل مضمون استفاده شده است. طبق نظر Braun & Clarke (2006)، تحلیل

Kupriyanova و همکاران (2020)، در پژوهشی با عنوان «استقلال، کارایی و اثربخشی فرصت‌هایی برای آموزش عالی» دریافتند که؛ استقلال مالی به دلیل توانایی تصمیم‌گیری در مورد تخصیص داخلی بودجه و ظرفیت حفظ مازاد آن، این امکان را برای مؤسسات آموزش عالی فراهم می‌کند تا در زمینه کارایی، سرمایه‌گذاری مجدد انجام دهند. در سیستم‌هایی که از استقلال مالی بالایی برخوردار هستند، مانند انگلستان، دانشگاه‌ها تحت الزامات پاسخگویی بالایی نیز قرار دارند. به‌طورمعمول، دانشگاه‌ها از طریق موارد متعدد حساسی و گزارش‌های مالی در سطح ملی و اروپا، در برابر سرمایه‌گذاران و مالیات‌دهندگان مختلف پاسخگو هستند. در بیشتر موارد، چنین سازوکارهایی تضمین‌های کافی را به ذینفعان می‌دهند و از انعطاف‌پذیری بیشتری برای مدیریت مالی دانشگاه برخوردارند.

Singh & Singh (2019)، در پژوهشی با عنوان «استقلال دانشگاه و سرمایه‌گذاری پایدار (مطالعه دانشگاه سلطنتی بوتان)»، به این نتایج دست یافتند که؛ دانشگاه‌ها پس از کسب استقلال، باید راه‌های سرمایه‌گذاری را برای ایجاد درآمد پایدار با توجه به کاهش کمک‌های مالی دولت بیابند. دانشکده‌ها می‌توانند سرمایه‌گذاری در املاک و مستغلات، اوراق قرضه و اوراق بهادار دولتی را انتخاب کنند. علاوه بر این، برای افزایش درآمد، نیازمند افزایش تعداد دانشجویان خود می‌باشند. Michavila & Martinez (2018)، در پژوهشی با عنوان «تعالی دانشگاه‌ها در برابر استقلال، سرمایه‌گذاری و پاسخگویی» دریافتند که استقلال دانشگاهی بیشتر، به دلیل مداخلات دانشگاهیان در حوزه‌های خود، ارزش پیدا می‌کند. سیستم‌های دانشگاهی با بهترین رتبه‌بندی، آن‌هایی هستند که بالاترین هزینه را داشته و با استقلال بیشتر، به‌ویژه در بخش نیروی انسانی و امور مالی می‌باشند؛ Redding (2017)، در پژوهشی با عنوان «تفکر انتقادی، استقلال دانشگاهی و سیر تکاملی اجتماع؛ افکار در یک برنامه تحقیقاتی» چهارچوبی را ارائه داد که در آن، دانشگاه‌ها بر اساس میزان نقش سازمانی خود و یا به‌عبارت‌دیگر بر اساس ظرفیت خود برای پذیرش محققان قدرتمند و فعال طبقه‌بندی می‌شوند. تشخیص وضعیت آن‌ها بر اساس چهار معیار است: ۱- درجه استقلال

در مورد نتایج تحلیل خود، مجدداً در اختیار خبرگان قرار داده شد تا درباره میزان تناسب و ارتباط میان تفسیرهای پژوهشگر و تجارب خود، اظهار نظر کنند. از این طریق، ساختار و مفاهیم مرتبط با سؤالات پژوهش، اصلاح گردید. در تحلیل مضمون، پاسخ سریع و روشنی که بیانگر مقدار داده‌های مناسب باشد (و دلالت بر وجود مضمون نماید) وجود ندارد؛ بنابراین، مضمون لزوماً به معیارهای کمی بستگی ندارد، بلکه به این بستگی دارد که تا چه میزان به نکته مهمی درباره سؤالات پژوهش می‌پردازد که در این پژوهش تلاش شده که بر اساس مضامین به پرسش‌ها پاسخ داده شود.

در بخش کمی، از بین اعضای هیئت علمی تمام وقت دانشگاه آزاد مازندران تعداد ۳۰۸ نفر بر اساس رتبه علمی و به صورت نمونه‌گیری تصادفی در نظر گرفته شدند.

مضمون، روشی برای شناخت، تحلیل و گزارش الگوهای موجود در داده‌های کیفی است. این روش، فرایندی برای تحلیل داده‌های متنی است و داده‌های پراکنده و متنوع را به داده‌هایی غنی و تفصیلی تبدیل می‌کند و روشی است که هم برای بیان واقعیت و هم برای تبیین آن به کار می‌رود (عابدی جعفری و همکاران، ۱۳۹۰). در این پژوهش، هنگام جمع‌آوری اطلاعات و مرور ادبیات نظری، هم‌چنین برای مقایسه مضامین در بین پاسخ‌دهندگان مختلف (خبرگان) بر اساس سمت اجرایی و مدیریتی، از تحلیل مقایسه‌ای استفاده شد. پژوهشگر ابتدا داده‌ها را از طریق منابع مختلف مانند ادبیات نظری و مصاحبه نیمه ساختاریافته و پرسشنامه جمع‌آوری نموده و برخی از ایده‌ها و الگوها را شناسایی نمود. سپس پرسشنامه‌ای تهیه و همراه با توضیح شفاف پژوهشگر

## جدول ۱.

مشخصات مصاحبه‌شوندگان

کد مصاحبه‌شونده	رشته تحصیلی	مرتبه علمی	عضو هیئت علمی	سابقه اجرایی	دانشگاه محل خدمت
A1	مدیریت آموزشی	استاد	+	+	دانشگاه آزاد ساری
A2	مدیریت آموزش عالی	استادیار	+	+	دانشگاه آزاد بجنورد
A3	زبان انگلیسی	دانشیار	+	+	دانشگاه مازندران
A4	مدیریت دولتی	استاد	+	+	دانشگاه مازندران
A5	کارآفرینی	استادیار	+	+	دانشگاه فنی و حرفه‌ای
A6	فلسفه تعلیم و تربیت	دانشیار	+	+	دانشگاه آزاد بابل
A7	مدیریت آموزشی	دانشیار	+	+	دانشگاه آزاد ساری
A8	صنایع	استاد	+	+	دانشگاه تهران
A9	روان‌شناسی	استاد	+	+	دانشگاه آزاد ساری
A10	مدیریت آموزشی	استادیار	+	+	دانشگاه آزاد بجنورد

## جدول ۲.

مقوله‌بندی اصلی و فرعی شاخص‌های استخراج‌شده از مصاحبه‌شوندگان در استقلال دانشگاهی

مقوله اصلی (ابعاد)	مقوله‌های فرعی (مؤلفه‌ها)	مفاهیم	تعداد تکرار توسط مصاحبه‌شوندگان
EE استقلال علمی	EEA تحقیق و پژوهش	EE1 آزادی در ارائه آموزش پژوهش محور	۴
		EE2 آزادی در تعیین اولویت‌های پژوهشی و تعداد پژوهش‌ها	۵
	EEB برنامه‌ریزی درسی و آموزشی	EE4 آزادی در کشف و پیگیری فرصت‌های علمی و پژوهشی	۵
		EE10 داشتن فضای علمی مناسب در انتخاب موضوعات علمی	۵
EEB برنامه‌ریزی درسی و آموزشی	EE11 داشتن قابلیت طراحی محتوای برنامه‌های تحصیلی در سطوح مختلف	EE13 استقلال عمل در انتشار نتایج به‌دست‌آمده از پژوهش‌های علمی	۳
		EE7 آزادی در تصمیم‌گیری درباره برنامه درسی و روش‌های تدریس	۴
		EE15 آزادی در معرفی رشته‌های آموزشی جدید	۵

مقوله اصلی (ابعاد)	مقوله‌های فرعی (مؤلفه‌ها)	مفاهیم	تعداد تکرار توسط مصاحبه‌شوندگان
EEC آزادی علمی		EE16 آزادی در پیشنهاد برنامه‌های آموزشی جدید	۶
		EE19 آزادی در تعیین شرایط تحصیل و نحوه فارغ‌التحصیلی دانشجویان	۴
		EE20 استقلال دانشگاه در تشکیل دوره‌های تحصیلی مختلف و رشته‌های آموزشی جدید	۶
		EE21 استقلال دانشگاه در خاتمه دادن به رشته‌های آموزشی غیرضروری	۵
		EE22 استقلال دانشگاه در تعیین و عرضه مدرک تحصیلی	۵
		EE3 آزادی عمل در ایجاد پارک‌های علم و فناوری	۴
		EE5 آزادی عمل در انتخاب اعضا و اداره شوراهای علمی	۴
		EE8 آزادی عمل در تعیین زبان آموزش	۶
		EE12 استقلال عمل اعضای هیئت‌علمی در تدریس و پژوهش	۳
		EE17 آزادی در انتخاب اعضا و اداره انجمن‌های حرفه‌ای و صنفی	۶
EED ارزیابی و تضمین کیفیت برنامه‌ها		EE23 استقلال دانشگاه در کسب و انتقال دانش و فناوری‌های موردنیاز جامعه	۵
		EE6 استقلال دانشگاه در تعیین استانداردهای مدارک تحصیلی	۵
		EE9 استقلال عمل در ارتقای کیفیت فعالیت‌های دانشگاهی	۵
		EE18 آزادی در تضمین کیفیت علمی	۵
		EE6 استقلال دانشگاه در تعیین استانداردهای مدارک تحصیلی	۵
EE14 استقلال در سنجش	۵		
EFA حفظ مالکیت		EF1 استقلال در تبادل و توسعه افکار	۴
		EF7 آزادی در حمایت از سرمایه‌های فکری و دارایی‌های فکری	۳
		EF8 آزادی در بیان دیدگاه‌های فکری	۵
		EF10 داشتن قدرت تفکر بدون جهت‌گیری خاص	۶
		EF12 استقلال دانشگاه در حفظ دیدگاه‌ها و افکار خود	۴
		EF3 توسعه ظرفیت دانشجویان برای قضاوت انتقادی	۵
EFB نقادی فکری		EF4 آزادی در به چالش کشیدن باورها و تفکرات علمی	۴
		EF5 استقلال عمل در نقد و بررسی افکار صاحب‌نظران و متخصصان	۵
		EF14 استقلال دانشگاه در حل مسائل و چالش‌های خود	۶
		EF16 دور بودن تفکر انتقادی دانشگاه از هرگونه مداخلات و ملاحظات سیاسی	۵
		EF2 استقلال در ارتقای فکری خود	۴
EFC تولید و ارتقای فکری و فرهنگی		EF6 استقلال عمل در ارتقای سلامت اجتماعی و اقتصادی فضای علمی خود	۵
		EF9 آزادی در تولید فکر، معنا، دانش و فناوری	۴
		EF11 داشتن اختیار در پیاده‌سازی افکار و ایده‌های جدید، با تحمل ریسک	۶
		EF13 استقلال دانشگاه در ارتقا فرهنگ و تمدن و پاسداشت ارزش‌ها	۴
		EF15 استقلال دانشگاه در تبادل و توسعه ایده‌های خود	۵
		ER1 آزادی عمل در تعاملات علمی و پژوهشی با دانشگاه‌های بین‌المللی	۵
ER استقلال در روابط ملی و فراملی	ERA ارتباطات	ER2 آزادی برای عضویت در اتحادیه‌های ملی	۵
		ER3 آزادی برای عضویت در اتحادیه‌های بین‌المللی	۷
		ER7 استقلال عمل در ارتباط با صنایع و دستگاه‌های اجرایی در سطح ملی	۵
		ER8 استقلال عمل در ایجاد ارتباط با شوراها و مراکز آموزش عالی ملی	۶
		ER9 استقلال عمل در ارتباط با مراکز تحقیقاتی	۶
		ER10 آزادی در ایجاد ارتباط با مراکز آموزش عالی بین‌المللی	۵
		ER11 آزادی در ارتباط با پارک‌های علم و فناوری	۵
		ER16 داشتن اختیار در ارتباط با صنایع و دستگاه‌های اجرایی در سطح بین‌المللی	۴
		ER17 استقلال در ارتباط با مراکز رشد	۶
		ER18 آزادی در تعاملات علمی با مراکز آموزش عالی ملی	۵



مقوله اصلی (ابعاد)	مقوله‌های فرعی (مؤلفه‌ها)	مفاهیم	تعداد تکرار توسط مصاحبه‌شوندگان		
	ERB روش‌ها و سیاست‌ها	ER4 آزادی عمل در دستیابی به استانداردهای بین‌المللی	۷		
		ER5 آزادی عمل در اعطای بورسیه تحصیلی داخلی و خارجی به دانشجویان	۵		
		ER6 استقلال عمل در حفظ برنامه‌های ملی خود بعد از تغییرات مدیریتی	۵		
		ER12 آزادی در جذب دانشجویان بین‌المللی	۵		
		ER13 آزادی در تعیین بورسیه تحصیلی داخلی و خارجی	۶		
		ER14 داشتن اختیار در اجرای طرح‌های اقتصادی مشترک با بخش خصوصی و صنایع	۵		
		ER15 داشتن اختیار در جذب اساتید بین‌المللی	۵		
		ER19 آزادی در تنظیم روش‌ها و سیاست‌های ارتباطات ملی	۵		
		ES استقلال سازمانی	ESA اهداف و سیاست‌ها و قوانین	ES2 آزادی عمل در تنظیم ساختارها و قوانین خود	۵
				ES9 آزادی عمل در کاهش پست‌های سازمانی	۴
ES18 استقلال در تعیین میزان انعطاف‌پذیری خود در برابر تغییرات محیطی	۴				
ES19 استقلال دانشگاه در تعیین اهداف، اولویت‌ها و سیاست‌ها	۴				
ES23 استقلال در سازمان‌دهی و اصلاح ساختار و تشکیلات اداری خود	۷				
ESB ارزیابی تضمین کیفیت				ES1 آزادی عمل در تدوین معیارها و روش ارزیابی برنامه‌های اداری و علمی	۴
				ES17 استقلال عمل در انتخاب تأمین‌کننده‌های تضمین کیفیت	۴
		ES29 استقلال دانشگاه در اعتبارسنجی و تضمین کیفیت خدمات دانشگاهی	۵		
		ES32 آزادی دانشگاه در تعیین معیارهای جذب و گزینش دانشجو	۵		
		ES33 استقلال دانشگاه در تعیین روش‌های ارزیابی مدیران، کارکنان	۶		
ESC برنامه‌ریزی و خدمات		ES35 آزادی عمل در تعیین تعداد دانشجویان	۵		
		ES3 آزادی عمل در ایجاد رشته‌های کارآفرین	۵		
		ES4 داشتن اختیار حذف و ادغام گروه‌های آموزشی	۶		
		ES15 استقلال در انطباق خدمات خود با تقاضای ذینفعان داخلی و خارجی	۵		
		ES16 استقلال عمل در ارائه انواع خدمات اجتماعی و آموزشی	۵		
		ES20 داشتن اختیار تصمیم‌گیری در مورد فضا و تجهیزات آموزشی	۶		
		ES24 استقلال در جذب و حفظ استعدادها برتر مرتبط با سطوح علمی	۶		
		ES27 داشتن اختیار در تقویت مهارت‌های نوآورانه	۶		
		ES30 استقلال دانشگاه در انطباق خدمات خود با نیازهای بازار کار	۶		
		ESD امور اداری و داخلی		ES5 آزادی عمل در عقد قراردادهای	۵
ES13 داشتن قدرت تعیین معیارهای لازم برای ایجاد عدالت سازمانی	۴				
ES14 استقلال عمل در تفویض اختیار به مدیران عالی در سطوح مختلف	۵				
ES21 داشتن اختیار انتخاب نهادها و افراد تصمیم‌گیرنده	۵				
ES22 آزادی در تعیین میزان مشارکت اعضای هیئت‌علمی در امور دانشگاه	۵				
ES28 استقلال دانشگاه در توسعه تشکیلات و پست‌های سازمانی	۵				
ES31 استقلال دانشگاه در تصمیم‌گیری در مورد ارتقای کارکنان	۵				
ESE تأمین نیروی انسانی				ES6 داشتن اختیار تعیین شرایط کار و میزان امنیت شغلی	۶
				ES7 آزادی عمل در حذف اساتید ناکارآمد	۵
		ES8 آزادی عمل در عزل و نصب معاونین و مدیران اجرایی	۵		
		ES10 استقلال در جذب اساتید کارآمد	۶		
		ES11 استقلال عمل در تصمیم‌گیری در مورد روش‌های استخدام اساتید	۵		
		ES12 استقلال در استخدام کارکنان	۵		
		ES25 آزادی عمل در تعیین معیارهای انتخاب کارکنان و اعضای هیئت‌علمی	۶		
		ES26 آزادی در تعیین حقوق مزایای کارکنان و اساتید	۷		
ES34 استقلال دانشگاه در انتخاب اعضا و اداره هیئت‌امنا	۶				

مقوله اصلی (ابعاد)	مقوله‌های فرعی (مؤلفه‌ها)	مفاهیم	تعداد تکرار توسط مصاحبه‌شوندگان		
EM استقلال مالی	EMA کسب و تأمین بودجه	EM2 استقلال در استقراض پول از بانک‌ها	۶		
		EM3 داشتن اختیار مالکیت بر ساختمان‌ها و املاک خود	۵		
		EM4 استقلال در تأمین درآمدها و منابع مالی	۴		
		EM6 آزادی در جذب منابع مالی حاصل از مشارکت مردمی	۵		
		EM7 داشتن اختیار ایجاد ظرفیت برای جذب بودجه	۵		
		EM11 استقلال در تجاری‌سازی تولیدات علمی	۶		
		EM13 داشتن اختیار مالکیت بر ساختمان‌های خود	۵		
		EMB تخصیص بودجه و انباشت مازاد آن		EM1 آزادی عمل در کمک مالی به دانشجویان	۴
				EM5 استقلال در نظارت بر عملکرد روسا و مدیران امور مالی	۶
				EM8 آزادی دانشگاه در مورد میزان شهریه دریافتی و انباشت مازاد درآمد حاصل از آن	۴
				EM9 استقلال دانشگاه در هزینه کردن بودجه و تخصیص و توزیع آن به بخش‌های مختلف	۵
				EM10 داشتن قدرت تصمیم‌گیری در مورد نوع منابع مالی دولتی	۵
				EM12 استقلال در حفظ مازاد درآمدهای اختصاصی خود	۷

کارکنان و اهداف فرعی» با مقیاس پنج‌درجه‌ای لیکرت استفاده شد. روایی محتوایی ابزارها به تأیید اساتید رسید و پایایی نیز با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ برای پرسش‌نامه استقلال دانشگاهی با رویکرد دلیل گرا ۰/۸۵، پرسش‌نامه استقلال دانشگاهی با رویکرد علت گرا ۰/۸۲ و پرسش‌نامه کارایی سازمانی ۰/۸۹ محاسبه شد که نشان‌دهنده پایا بودن ابزار اندازه‌گیری است.

از پرسش‌نامه محقق ساخته استقلال دانشگاهی با ۷۳ سؤال و پنج بعد «استقلال سازمانی، استقلال مالی، استقلال فکری، استقلال علمی و استقلال در روابط ملی و فراملی» برگرفته از نظرات خبرگان و مبانی نظری و پیشینه پژوهش با مقیاس پنج‌درجه‌ای لیکرت و نیز پرسش‌نامه کارایی سازمانی بین پریانگ و سینگ سای با ۲۱ سؤال و ۷ بعد «استراتژی سازمانی، ساختار سازمانی، ساختار مدیریت و رهبری، توسعه و برنامه‌ریزی کار کارکنان، انگیزش تعهد کارکنان، مهارت‌های

### جدول ۳.

روایی و پایایی ابزارهای گردآوری داده‌ها

ردیف	متغیرهای پنهان	AVE	آلفای کرونباخ	پایایی ترکیبی
۱	تحقیق و پژوهش	۰/۶۲۰	۰/۷۹۶	۰/۸۶۷
۲	برنامه‌ریزی درسی و آموزشی	۰/۷۸۴	۰/۹۳۲	۰/۹۴۸
۳	آزادی علمی	۰/۷۴۱	۰/۸۸۶	۰/۹۲۰
۴	ارزیابی و تضمین کیفیت برنامه‌ها	۰/۹۱۸	۰/۹۵۶	۰/۹۷۱
۵	حفظ مالکیت فکری	۰/۵۳۱	۰/۷۸۵	۰/۸۴۹
۶	نقادی فکری	۰/۸۳۰	۰/۷۹۵	۰/۹۰۷
۷	تولید و ارتقای فکری و فرهنگی	۰/۹۲۶	۰/۹۷۳	۰/۹۸۰
۸	ارتباطات	۰/۸۰۸	۰/۸۷۹	۰/۹۲۶
۹	روش‌ها و سیاست‌ها	۰/۷۷۰	۰/۹۳۹	۰/۹۵۲
۱۰	اهداف و سیاست‌ها و قوانین	۰/۸۸۸	۰/۹۵۸	۰/۹۷۰
۱۱	ارزیابی و تضمین کیفیت	۰/۸۳۲	۰/۹۳۳	۰/۹۵۲
۱۲	برنامه‌ریزی و خدمات	۰/۶۴۱	۰/۸۸۷	۰/۹۱۴

ردیف	متغیرهای پنهان	AVE	آلفای کرونباخ	پایایی ترکیبی
۱۳	امور اداری و داخلی	۰/۶۵۲	۰/۹۱۰	۰/۹۲۹
۱۴	تأمین نیروی انسانی	۰/۶۴۲	۰/۹۰۶	۰/۹۲۶
۱۵	کسب و تأمین بودجه	۰/۷۵۳	۰/۸۹۱	۰/۹۲۴
۱۶	تخصیص بودجه و انباشت مازاد آن	۰/۶۵۵	۰/۸۶۸	۰/۹۰۴
۱۷	استراتژی سازمانی	۰/۹۱۱	۰/۹۰۴	۰/۹۵۴
۱۸	ساختار سازمانی	۰/۹۰۱	۰/۸۹۰	۰/۹۴۸
۱۹	ساختار مدیریت و رهبری	۰/۸۵۳	۰/۹۱۴	۰/۹۴۶
۲۰	توسعه و برنامه‌ریزی کار کارکنان	۰/۹۱۵	۰/۹۵۴	۰/۹۷۰
۲۱	انگیزش تعهد کارکنان	۰/۶۵۷	۰/۸۶۷	۰/۹۰۵
۲۲	مهارت‌های کارکنان	۰/۷۲۵	۰/۸۰۴	۰/۸۸۷
۲۳	اهداف فرعی	۰/۸۲۳	۰/۷۸۶	۰/۹۰۳

### یافته‌ها

سؤال یک: ابعاد استقلال دانشگاهی با رویکرد دلیل‌گرا جهت کارایی دانشگاه کدامند؟

با استفاده از آزمون KMO (کایزر-مایر-الکین<sup>۱</sup>) و آزمون بارتلت، تناسب و کفایت نمونه‌ها و مناسب بودن استفاده از تحلیل عاملی برای پرسشنامه بررسی گردید که نتایج در جدول ۱ ارائه شده است.

به‌منظور تحلیل داده‌ها، از آزمون‌های کولموگروف اسمیرنوف، t، تحلیل عاملی اکتشافی و معادلات ساختاری با استفاده از نرم‌افزارهای SPSS و PLS به کار گرفته شد.

### جدول ۴.

نتایج آزمون KMO و Bartlett برای ابزار پژوهش

شاخص	مقدار مناسب	مقادیر محاسبه‌شده
KMO	مقادیر ۰/۷ و بالاتر	استقلال علمی استقلال فکری استقلال در روابط ملی و فراملی ۰/۷۸۹ ۰/۷۲۷ ۰/۷۸۶
Bartlett	معناداری در سطح خطای کمتر از ۰/۰۵	۰/۰۰۰ ۰/۰۰۰ ۰/۰۰۰ ٪۸۲/۹۸۲، ٪۸۷/۱۰۱ و ٪۸۰/۳۲۶
درصد واریانس تبیین شده نتیجه آزمون		مناسب مناسب مناسب

تبیین شده در هر سه بعد نیز حاکی از این است که به ترتیب ٪۸۲/۹۸۲، ٪۸۷/۱۰۱ و ٪۸۰/۳۲۶ از تغییرات سؤالات توسط مؤلفه‌های استخراج‌شده قابل تبیین است. سؤال دو: ابعاد استقلال دانشگاهی با رویکرد علت‌گرا جهت کارایی دانشگاه کدامند؟

همان‌طور که جدول ۴ نشان می‌دهد، مقدار KMO برای هر سه بعد از ۰/۷ بیشتر بوده و سطح خطای کمتر از ۰/۰۵ برای همه متغیرها در نتیجه آزمون بارتلت، برآورد شده است؛ بنابراین مقادیر محاسبه‌شده، نشان از کفایت و همبستگی نمونه برای استفاده از تحلیل عاملی اکتشافی است. درصد واریانس

جدول ۵.

نتایج آزمون KMO و Bartlett برای ابزار پژوهش

شاخص	مقدار مناسب	مقادیر محاسبه شده
KMO	مقادیر ۰/۷ و بالاتر	استقلال سازمانی استقلال مالی ۰/۷۳۷ ۰/۸۷۶
Bartlett	معناداری در سطح خطای کمتر از ۰/۰۵	۰/۰۰۰ ۰/۰۰۰
درصد واریانس تبیین شده		۰/۸۳/۲۵۴ ۰/۸۳/۴۹۰
نتیجه آزمون		مناسب مناسب

مطابق جدول ۵، مقدار KMO برای هر دو بعد از ۰/۷ بیشتر بوده و سطح خطای کمتر از ۰/۰۵ برای همه متغیرها در نتیجه آزمون بارتلت، برآورد شده است؛ بنابراین مقادیر محاسبه شده، نشان از کفایت و همبستگی نمونه برای استفاده از تحلیل عاملی اکتشافی است. درصد واریانس تبیین شده در هر دو بعد نیز حاکی از این است که در بعد استقلال سازمانی

مؤلفه‌های استخراج شده قابل تبیین هستند. سؤال سه: رتبه‌بندی ابعاد استقلال دانشگاهی با رویکردهای دلیل گرا و علت گرا جهت کارایی دانشگاه چگونه است؟

جدول ۶.

رتبه‌بندی ابعاد و مؤلفه‌های استقلال دانشگاهی با رویکردهای دلیل گرا و علت گرا برحسب میزان بار عاملی

رویکرد	ابعاد	بار عاملی	رتبه	مؤلفه‌ها	بار عاملی	رتبه
دلیل گرا	استقلال علمی	۰/۸۹۴	۱	تحقیق و پژوهش	۰/۶۹۹	۳
				آزادی علمی	۰/۸۳۶	۲
				ارزیابی و تضمین کیفیت برنامه‌ها	۰/۸۵۱	۱
				برنامه‌ریزی درسی و آموزشی	۰/۶۹۹	۴
علت گرا	استقلال فکری	۰/۸۷۹	۲	نقدی فکری	۰/۸۰۵	۳
				حفظ مالکیت فکری	۰/۸۹۰	۱
				تولید و ارتقای فکری و فرهنگی	۰/۸۳۲	۲
				روش‌ها و سیاست‌ها	۰/۹۳۱	۱
استقلال مالی	استقلال در روابط ملی و فراملی	۰/۷۷۶	۳	ارتباطات	۰/۵۴۸	۲
				اهداف و سیاست‌ها و قوانین	۰/۷۶۷	۳
				ارزیابی و تضمین کیفیت	۰/۷۳۴	۴
				برنامه‌ریزی و خدمات	۰/۸۷۴	۱
	استقلال سازمانی	۰/۷۶۹	۲	امور اداری و داخلی	۰/۸۷۴	۲
				تأمین نیروی انسانی	۰/۵۷۶	۵
				کسب و تأمین بودجه	۰/۷۳۲	۲
				تخصیص بودجه و انباشت مازاد آن	۰/۸۶۴	۱

مطابق جدول ۶، در استقلال دانشگاهی با رویکرد دلیل گرا به جز مؤلفه ارتباطات که در سطح نزدیک به قوی است تمامی ابعاد و مؤلفه‌ها دارای بار عاملی نزدیک به ۰/۷ و بالاتر می‌باشند که بیانگر تأثیر ابعاد و مؤلفه‌ها بر استقلال دانشگاهی

مطابق جدول ۶، در استقلال دانشگاهی با رویکرد دلیل گرا به جز مؤلفه ارتباطات که در سطح نزدیک به قوی است تمامی ابعاد و مؤلفه‌ها دارای بار عاملی نزدیک به ۰/۷ و بالاتر می‌باشند که بیانگر تأثیر ابعاد و مؤلفه‌ها بر استقلال دانشگاهی

بیانگر تأثیر ابعاد و مؤلفه‌ها بر استقلال دانشگاهی با رویکرد علت‌گرا است. همچنین بعد استقلال مالی دارای بیش‌ترین رتبه و بعد استقلال سازمانی دارای کم‌ترین رتبه است. در بعد استقلال سازمانی، مؤلفه‌ی برنامه‌ریزی و خدمات دارای رتبه بیش‌تر و مؤلفه‌ی تأمین نیروی انسانی دارای رتبه کم‌تر و در بعد استقلال مالی، مؤلفه‌ی تخصیص بودجه و انباشت مازاد آن دارای رتبه بیش‌تر و مؤلفه‌ی کسب و تأمین بودجه دارای رتبه کم‌تری است.

سؤال چهار: رتبه‌بندی مؤلفه‌های کارایی دانشگاه چگونه است؟

در این بخش مؤلفه‌های کارایی دانشگاه با استفاده از آزمون فریدمن رتبه‌بندی شدند. نتایج در جدول ۷ ارائه شده است.

با رویکرد دلیل‌گرا است. هم‌چنین بعد استقلال علمی دارای بیش‌ترین رتبه و بعد استقلال در روابط ملی و فراملی دارای کم‌ترین رتبه است. در بعد استقلال علمی، مؤلفه‌ی ارزیابی و تضمین کیفیت برنامه‌ها دارای رتبه بیش‌تر و مؤلفه‌ی برنامه‌ریزی درسی و آموزشی دارای رتبه کم‌تر؛ در بعد استقلال فکری، حفظ مالکیت فکری دارای رتبه بیش‌تر و مؤلفه نقادی فکری دارای رتبه کم‌تر و در بعد استقلال در روابط ملی و فراملی، روش‌ها و سیاست‌ها دارای رتبه بیش‌تر و ارتباطات دارای رتبه کم‌تری است.

در استقلال دانشگاهی با رویکرد علت‌گرا به‌جز مؤلفه تأمین نیروی انسانی که در سطح نزدیک به قوی است همه ابعاد و مؤلفه‌ها دارای بار عاملی بالاتر از ۰/۷ می‌باشند که

#### جدول ۷.

رتبه‌بندی مؤلفه‌های کارایی دانشگاه

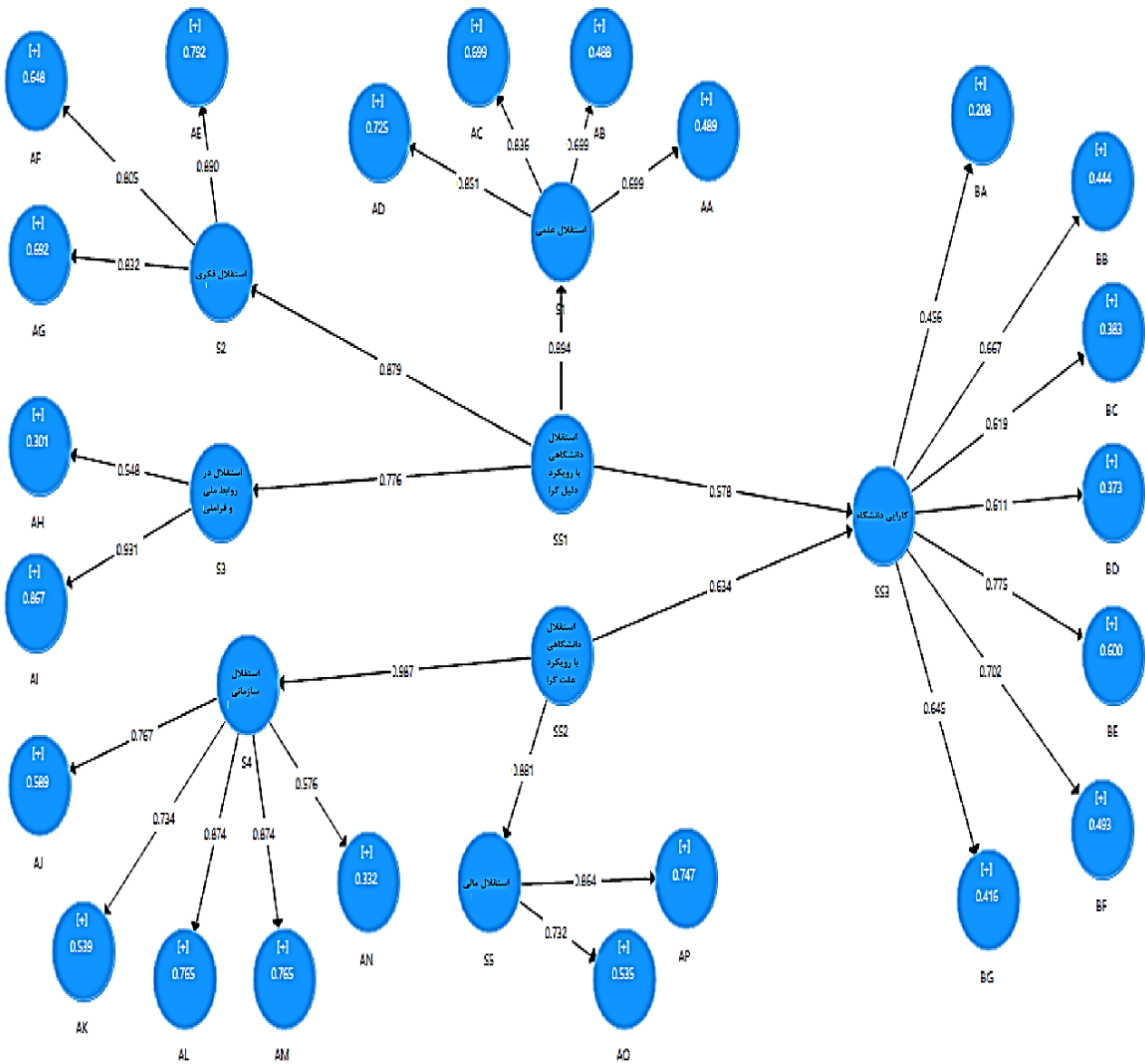
متغیر	تعداد	آماره/خی دو	سطح معناداری	میانگین	انحراف معیار	میانگین رتبه‌ای	رتبه
استراتژی سازمانی	۳۰۸	۶۲/۹۵۴	۰/۰۰۰	۳/۲۵۳	۰/۹۳۰	۳/۶۳	۷
ساختار سازمانی				۳/۶۳۶	۱/۰۵۵	۴/۵۴	۱
ساختار مدیریت و رهبری				۳/۳۳۴	۱/۰۰۶	۳/۶۵	۶
توسعه و برنامه‌ریزی کار کارکنان				۳/۶۵۰	۰/۹۹۴	۴/۵۱	۳
انگیزش تعهد کارکنان				۳/۳۹۸	۰/۸۸۹	۳/۹۴	۴
مهارت‌های کارکنان				۳/۳۷۴	۰/۸۹۸	۳/۷۶	۵
اهداف فرعی				۳/۴۰۵	۰/۹۱۷	۳/۹۷	۳

سؤال پنج: مدل استقلال دانشگاهی با رویکردهای دلیل‌گرا و علت‌گرا جهت کارایی دانشگاه چگونه است؟  
برای بررسی این سؤال، از آزمون معادلات ساختاری استفاده شد. میزان اثرگذاری استقلال دانشگاهی با رویکردهای دلیل‌گرا و علت‌گرا بر کارایی دانشگاه به همراه ارائه مدل یکپارچه و متعادل بر اساس روابط بین متغیرها محاسبه و در شکل‌های ۱ و ۲ و جدول ۸ ارائه شده است.

نتایج جدول ۷ نشان می‌دهد که در سطح اطمینان ۹۵٪ و خطای اندازه‌گیری ۰/۰۵ (=) چون آماره خی دو کوچک‌تر از ۰/۰۵ محاسبه شد، لذا تفاوت معناداری در میانگین رتبه‌ای مؤلفه‌های کارایی دانشگاه وجود دارد. ساختار سازمانی دارای بالاترین میانگین رتبه‌ای ۴/۵۴ و استراتژی سازمانی دارای پایین‌ترین میانگین رتبه‌ای ۳/۶۳ می‌باشند.

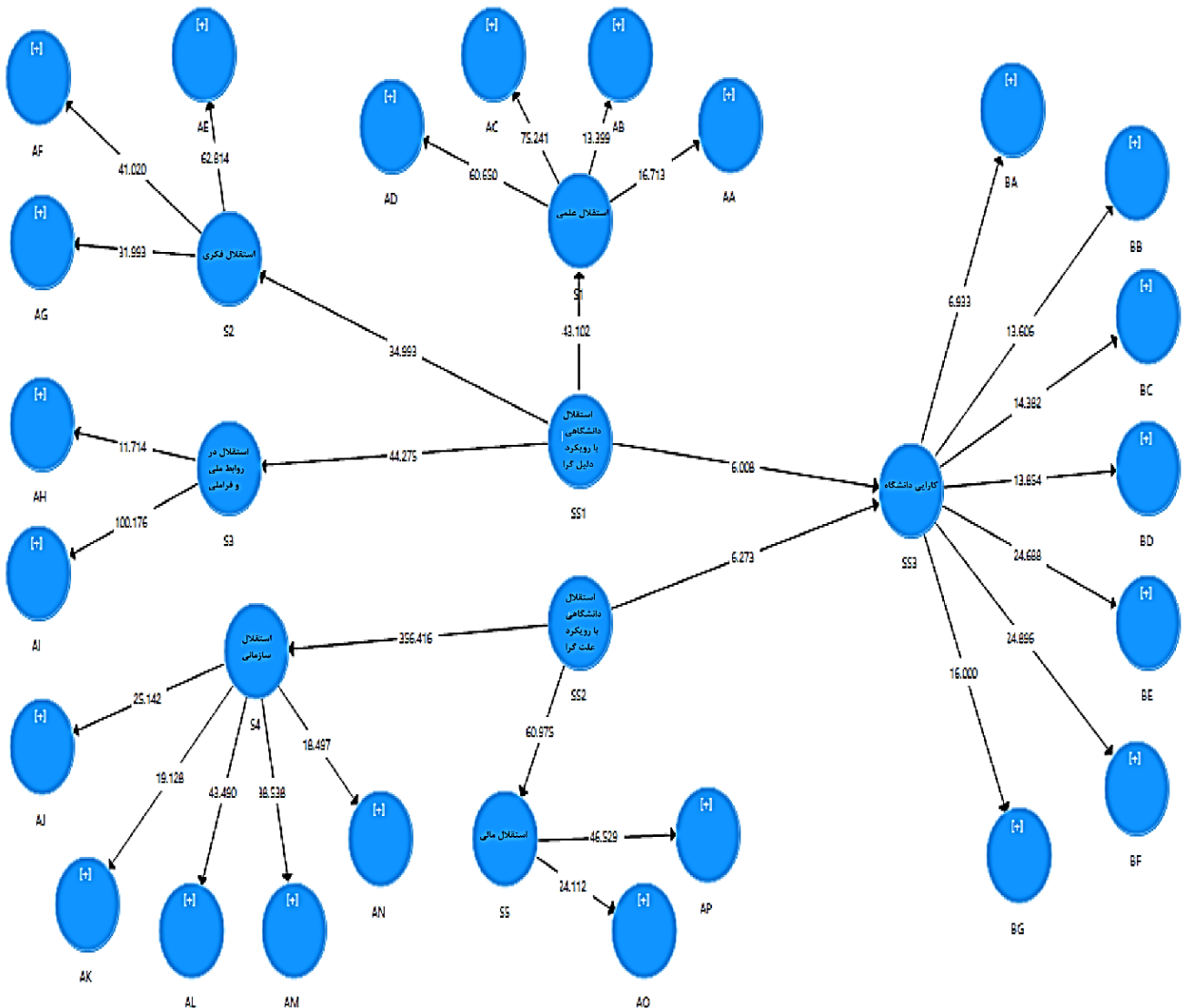
شکل ۱.

مدل ساختاری در حالت تخمین استاندارد ضرایب مسیر



شکل ۲.

مدل ساختاری در حالت معناداری ضرایب مسیر



جدول ۸

نتایج حاصل از یافته‌های تحلیل مسیر

متغیرها	آماره t	ضریب استاندارد
تأثیر استقلال دانشگاهی با رویکرد دلیل گرا بر کارایی دانشگاه	۶/۰۰۸	۰/۵۷۸
تأثیر استقلال دانشگاهی با رویکرد علت گرا بر کارایی دانشگاه	۶/۲۷۳	۰/۶۳۴

و ۲/۵۸-) قرار دارد، در سطح اطمینان ۹۹٪ تأثیر استقلال دانشگاهی با رویکرد دلیل گرا بر کارایی دانشگاه معنادار شده است، لذا بین متغیر استقلال دانشگاهی با رویکرد دلیل گرا با کارایی دانشگاه رابطه مثبت و معناداری وجود دارد.

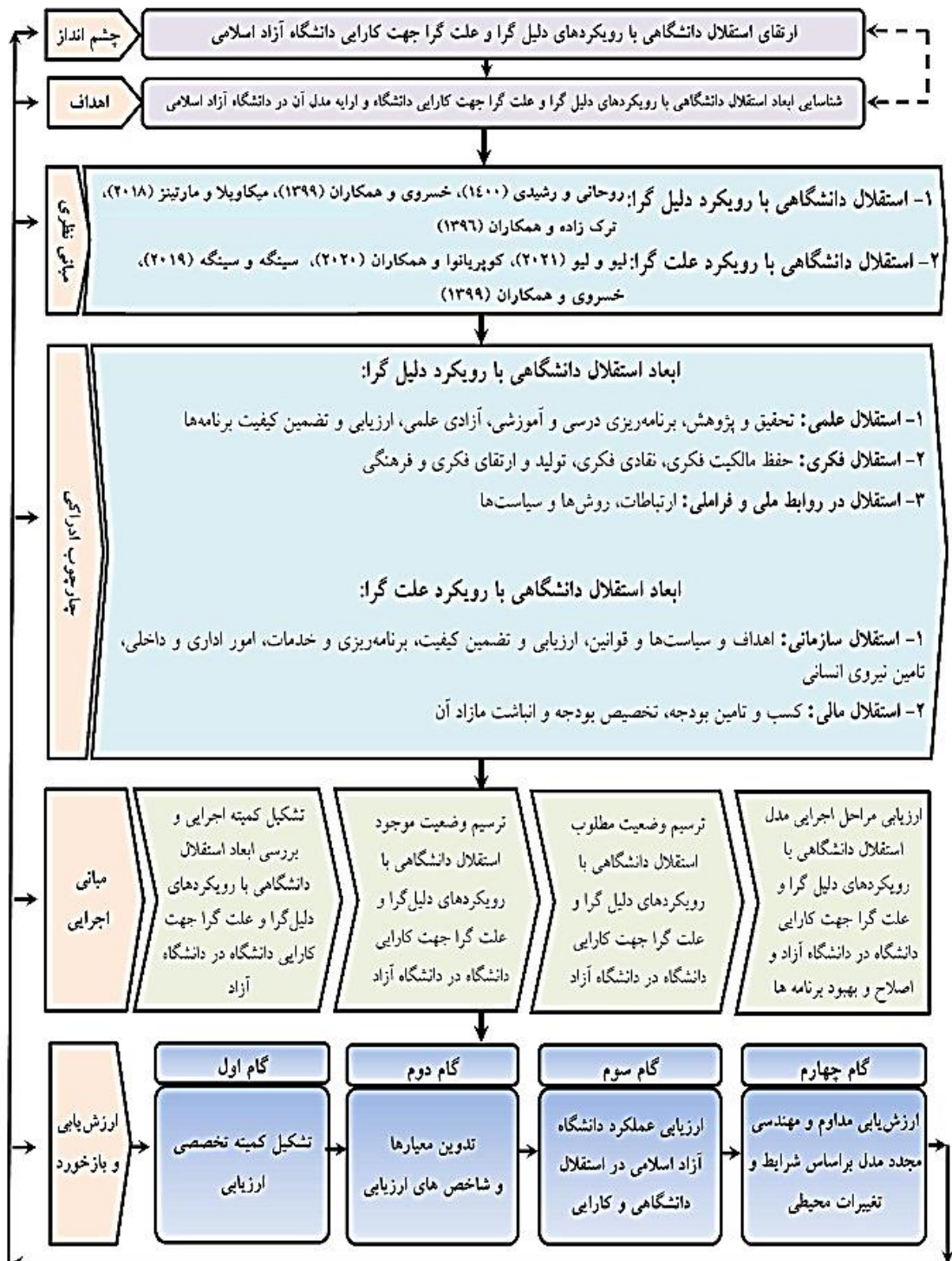
شکل‌های ۱ و ۲ و نتایج تحلیل مسیر مندرج در جدول ۸ نشان می‌دهند که بین متغیر مکنون برون‌زا (استقلال دانشگاهی با رویکرد دلیل گرا) با متغیر مکنون درون‌زا (کارایی دانشگاه)، بر اساس ضرایب مسیر بار عاملی ۰/۵۷۸ برقرار است، همچنین با توجه به مقدار t-value (۶/۰۰۸) که در خارج بازه ۲/۵۸

( قرار دارد، در سطح اطمینان ۹۹٪ تأثیر استقلال دانشگاهی با رویکرد علت گرا بر کارایی دانشگاه معنادار شده است، لذا بین متغیر استقلال دانشگاهی با رویکرد علت گرا با کارایی دانشگاه رابطه مثبت و معناداری وجود دارد.

بین متغیر مکنون برونزا (استقلال دانشگاهی با رویکرد علت گرا) با متغیر مکنون درونزا (کارایی دانشگاه) بر اساس ضرایب مسیر بار عاملی ۰/۶۳۴ برقرار است، همچنین با توجه به مقدار  $t\text{-value}$  (۶/۲۷۳) که در خارج بازه‌ی ۲/۵۸ و -۲/۵۸

شکل ۳.

مدل مفهومی استقلال دانشگاهی با رویکردهای دلیل گرا و علت گرا جهت کارایی دانشگاه





## بحث و نتیجه گیری

آموزش عالی یکی از ارکان مهم و به عبارتی تکیه‌گاه دولت‌ها برای تحقق توسعه پایدار به شمار می‌رود و در دنیای امروز پیشرفت و توسعه کشورها در همه جنبه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و صنعتی درگرو پیشرفت و توسعه علم و دانش است. کشوری در عرصه‌های جهانی و بین‌المللی می‌تواند حرفی برای گفتن داشته باشد و جایگاهی برای خود کسب کند که در برنامه‌ریزی‌های کلان، اهمیت ویژه‌ای به آموزش عالی خود داده و این حوزه را در اولویت سیاست‌گذاری‌ها قرار دهد چراکه امروزه سلاح قدرت، عزت و احترام با علم و دانش به دست می‌آید و تاکنون کشوری در جهان دیده نشده است که بدون توسعه همه‌جانبه علمی به توسعه اقتصادی و صنعتی دست یابد. صاحب‌نظران، دانشگاه مستقل را یکی از شاخصه‌های اصلی توسعه علمی به‌عنوان توسعه پایدار می‌دانند و معتقدند که هرچقدر استقلال دانشگاه بیشتر باشد توسعه علمی نیز بیشتر خواهد شد؛ بنابراین پژوهش حاضر، به دنبال بررسی ارائه مدل استقلال دانشگاهی با رویکردهای دلیل‌گرا و علت‌گرا جهت کارایی دانشگاه‌ها است.

نتایج این پژوهش نشان داد که؛ استقلال دانشگاهی با رویکرد دلیل‌گرا دارای سه بعد «استقلال علمی، استقلال فکری و استقلال در روابط ملی و فراملی» است. این یافته با نتایج پژوهش‌های روحانی و رشیدی (۱۴۰۰)، خسروی و همکاران (۱۳۹۹)، ترک‌زاده و همکاران (۱۳۹۶) و Michavila & Martinez (2018) که نشان دادند استقلال سازمانی، علمی و مالی از شاخص‌های استقلال دانشگاهی است، همسو است. در تبیین این یافته می‌توان گفت که؛ همان‌طور که ترک‌زاده و همکاران (۱۳۹۶) معتقدند استقلال علمی گروه‌های تخصصی، یکی از مؤلفه‌های توانمندسازی گروهی است. این بدین معنی است که دانشگاه‌ها، گروه‌های تخصصی را در قیدوبندهای معمول اداری محصور نسازند و اجازه دهند تا مطابق با شرایط و اقتضائات محیطی که خودشان تشخیص می‌دهند و امکان پژوهش‌ها و همکاری‌های علمی وجود دارد، اقدام کنند. این امر سبب می‌شود تا گروه‌های علمی به کشف خلاقیت‌ها و نوآوری‌ها بپردازند و در رفع مشکلات جامعه در عرصه

تخصصی خودشان همت بگمارند (ترک‌زاده و همکاران، ۱۳۹۶).

همچنین نتایج نشان داد که؛ استقلال دانشگاهی با رویکرد علت‌گرا دارای دو بعد «استقلال سازمانی و استقلال مالی» است. این یافته با نتایج پژوهش‌های خسروی و همکاران (۱۳۹۹)، Liu & Liu (2021) و Kupriyanova و همکاران (2020)، Singh & Singh (2019) و Michavila & Martinez (2018) و Wan Jan (2017) همسو است.

در تبیین این یافته می‌توان گفت که؛ استقلال مالی اشاره به توانایی دانشگاه برای تصمیم‌گیری آزادانه در امور داخلی خود، مدیریت سرمایه‌های خود و تحقق اهداف هزینه‌ها و درآمدهای مالی خود از جمله تعیین شهریه، استقراض مالی و سرمایه‌گذاری مالی دارد. از طرفی استقلال مالی شامل کسب و تأمین بودجه، تخصیص بودجه و انباشت مازاد آن است؛ لذا اگر دانشگاه‌ها از نظر مالی استقلال داشته باشند، بهتر می‌توانند بودجه‌ها و شهریه‌های دریافتی از دانشجویان را به قسمت‌های مختلف دانشگاه اختصاص دهند که این امر در توسعه دانشگاه نقش مهمی دارد.

نتایج آزمون معادلات ساختاری نشان داد که؛ استقلال دانشگاهی با رویکردهای دلیل‌گرا و علت‌گرا بر کارایی دانشگاه تأثیر مثبت و معناداری دارد. این یافته با نتایج پژوهش‌های روحانی و رشیدی (۱۴۰۰)، پورحسن و همکاران (۱۳۹۹)، Liu & Liu (2021) و Ahmed و همکاران (2021) و Kupriyanova و همکاران (2020) همسو است. همچنین مدل ارائه شده دارای برازش مناسب است. در تبیین این یافته می‌توان گفت که؛ همان‌طور که Aghion و همکاران (2010) معتقدند در محیط‌های رقابتی شدید بهره‌وری دانشگاه‌های دارای استقلال زیاد، بالا است؛ چراکه استقلال دانشگاهی و آزادی علمی از ملزومات بهبود کیفیت درونی دانشگاه می‌باشند. دانشگاه برای برطرف نمودن نیازها و تقاضاهای در حال تحول جامعه و ذینفعان و از سوی دیگر برای محقق نمودن رسالت‌ها و مأموریت‌های خود نیازمند انعطاف‌پذیری و برخورداری از استقلال سازمانی است. این امر منجر به کارآمدی دانشگاه‌ها و مراکز علمی خواهد شد تا بتوانند از تمامی منابع خود از جمله منابع مالی، به بهترین نحو استفاده نموده و به اهداف خود دست یابند. از طرفی استقلال دانشگاه

حذف نموده و بر اساس نیاز جامعه و بازار کار، رشته‌های نوین و کاربردی را جایگزین نمایند. (۳) دانشگاه در بیان دیدگاه‌های فکری خود، بدون جهت‌گیری خاص آزاد باشد تا از این طریق بتواند با حفظ دیدگاه‌ها و افکار خود، به تبادل و توسعه ایده‌های خود در زمینه‌های علمی و فرهنگی بپردازد. (۴) دولت بستری را فراهم نماید که دانشگاه بتواند ضمن تبعیت از آرمان‌های اساسی نظام، امکان تعامل آزاد علمی با محیط‌های علمی و پژوهشی بین‌المللی را داشته و در حقیقت استقلال لازم در ارتباطات علمی و بین‌المللی را داشته باشد. در بخش رویکرد علت گرا، پیشنهاد می‌شود که؛ (۱) به دانشگاه در سازمان‌دهی و بازنگری ساختار و تشکیلات اداری خود، استقلال داده شده و قدرت تصمیم‌گیری در مورد نوع منابع مالی دولتی و توزیع وجوه آن نیز به دانشگاه واگذار شود. (۲) سیستم پاسخگویی در دانشگاه راه‌اندازی شود؛ چراکه پاسخگویی لازمه استقلال در دانشگاه‌هاست. (۳) دانشگاه با استقلال عمل در مصرف و هزینه کرد بودجه و تخصیص و توزیع آن به بخش‌های مختلف، قدرت تصمیم‌گیری در مورد میزان شهریه دریافتی و انباشت مازاد درآمد حاصل از آن و درآمدهای اختصاصی خود را داشته باشد. از آنجایی که عملیاتی نمودن استقلال در دانشگاه‌ها، بدون شناخت چالش‌های پیش روی آن، امکان‌پذیر نیست، بنابراین پیشنهاد می‌شود که در پژوهش‌های آتی موانع دستیابی به استقلال در دانشگاه‌ها، مورد بررسی قرار گیرد و مشابه این پژوهش در سایر دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی ایران صورت گیرد و نتایج حاصله با میزان تعمیم‌پذیری پژوهش حاضر مقایسه شود.

### تعارض منافع

تعارض منافع ندارم.

### منابع

امانی، م.، نوه ابراهیم، ع.، زین‌آبادی، ح.؛ و عبدالمهدی، ب. (۱۳۹۹). آسیب‌شناسی آیین‌نامه واگذاری اختیارات برنامه درسی به دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی (۱۳۹۵). فصلنامه پژوهش در نظام‌های آموزشی، ۱۴(۴۹)، ۷-۲۳.

پورحسن، ر.، سالارزهی، ح.، عقیلی روشن، س.، یعقوبی، ن.؛ و دهقانی، م. (۱۳۹۹). ارائه الگویی چهار لایه برای امکان‌سنجی و استقرار اثربخش حکمرانی خوب در آموزش

مخصوصاً در ارتباط با رویکرد علمی، نیروی انسانی، تصمیم‌گیری داخلی و شیوه‌های مالی در ترکیب با بودجه مناسب، دانشگاه را قادر می‌سازد تا فارغ‌التحصیلانی با شایستگی بهتر داشته و کمیت و کیفیت خروجی پژوهش را ارتقا دهد. خروجی پژوهش دانشگاهی و بهبود شایستگی‌های فارغ‌التحصیلان نیز به نوبه خود، موجب بهره‌وری نیروی کار و نوآوری اقتصادی و توسعه سازمان می‌گردد. لذا تأثیر استقلال دانشگاهی بر کارایی دانشگاه منطقی به نظر می‌رسد.

یافته‌های پژوهش حاکی از این است که مدل ارائه شده دارای برازش مناسب است. در تبیین این یافته‌ها باید اذعان نمود که تأثیر استقلال دانشگاهی با رویکردهای دلیل گرا و علت گرا بر کارایی دارای پشتوانه نظری محکمی است و پژوهش‌های مختلف تأثیر استقلال دانشگاهی را بر متغیرهای متعدد مورد تأیید قرار دادند، لذا شناسایی دقیق ابعاد استقلال دانشگاهی با رویکردهای دلیل گرا و علت گرا و طراحی مناسب مدل بر اساس پشتوانه نظری و تعیین اهداف منطقی منجر به تأیید مدل و برازش آن شده است.

بدون تردید در انجام هر پژوهش، مشکلات و محدودیت‌هایی وجود دارد. این پژوهش نیز با محدودیت‌هایی مواجه بوده که برخی از مهم‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از: (۱) مشکل برقراری ارتباط با برخی از اساتید دانشگاه و تعیین زمان لازم برای انجام مصاحبه، (۲) نداشتن فرصت کافی برخی از آزمودنی‌ها در پاسخ به سؤالات به دلیل مشغله کاری زیاد و زمان‌بر شدن جمع‌آوری داده‌ها، (۳) کم بودن پژوهش‌ها و مطالعات مشابه در زمینه استقلال دانشگاهی و تأثیر آن بر کارایی دانشگاه و شناخت جایگاه مفهومی این موضوع در ایران، (۴) سختی در توزیع و جمع‌آوری پرسشنامه‌ها و عدم بازگشت برخی از آن‌ها.

و همچنین با توجه به بحث و نتیجه‌گیری پژوهش در بخش رویکرد دلیل گرا، جهت دستیابی هر چه بیشتر دانشگاه‌ها به استقلال پیشنهاد می‌شود که؛ (۱) اعضای هیئت‌علمی در تدریس، اداره کلاس، پژوهش و مباحثات علمی آزادی عمل و بیان داشته تا بدون نگرانی از محدودیت، به ارتقای کیفی و کمی مسئولیت خود بپردازند. (۲) مدیران دانشگاه، با تحلیل آمایش سرزمین و شناخت وضعیت آموزشی استان خود، رشته‌های آموزشی غیرضروری را در دانشگاه

و ارائه راهکار: مطالعه‌ای کیفی. پژوهش در آموزش علوم پزشکی، ۱۲(۳)، ۶۸-۷۸.

## References

- Abedi Ja'fari, H., Taslimi, M., Faghihi, A., & Sheikhzadeh, M. (2012). Theme analysis and theme network: A simple and efficient way to explain patterns in qualitative data. *Strategic management idea*, 5(2), 151-198. [in Persian].
- Aghion, P., Dewatripont, M., Hoxby, C., Mas-Colell, A., & Sapir, A. (2010). The governance of universities: Evidence from Europe and The US. *Economic Policy*, 25(61), 7-59.
- Ahmed, S.A., Talib, M.A., Noor, N.F.M., & Jani, R. (2021). Evaluating the efficiency of faculties in university of Malaya using Data Envelopment Analysis. *Journal of Physics: Conference Series, International Conference on Applied and Practical Sciences ICAPS (2021)*, 1-8.
- Amani, M., Naveh Ebrahim, A., Zinabadi, H., & Abdollahi, B. (2020). Pathology of regulations for delegating curriculum authority to universities and higher education institutions. *The Quarterly Journal of Research in Educational Systems*, 14(49), 7-23. [in Persian].
- An, Zh. (2021). Evolution and system prospect of the autonomy of running a university in China. 2nd International Conference on Computers, Information Processing and Advanced Education. 269-275.
- Atugonza, R., Ssenabulya, D.M., Hiire, G.B., Kanyerezi, R., & Kimoga, J. (2016). Institutional Autonomy in allocation of Income among the various categories of expenditure in higher education: A Case of Makerere University. *International Research in Higher Education*, 1 (2), 155-160.
- Estermann, T., & Kuprianova, V. (2019). Efficiency, effectiveness and value for money at universities. *European University Association*.
- Golabgirnik, S., Ma'ghoul, A., Naseri, N., & Cherabin, M. (2020). Designing the organizational excellence model of Farhangian University in the northeast of the country. *The Quarterly Journal of Research in Educational Systems*, 14(48), 59-74. [in Persian].
- Jacob, W.J., Mok, K.H., Cheng, S.Y., & Xiong, W. (2018). Changes in Chinese higher education: Financial trends in China, Hong Kong and Taiwan. *International Journal of Educational Development*, 58, 64-85.
- Janikova, J. (2021). Creating efficiency model of higher education institutions. *SHS Web of Conferences* 91, 01047, 1-11.
- Khosravi, M., Fadavi, M., & Karimi, F. (2020). Comparative study of autonomous university components in Iran and the United Kingdom, Australia, China. *The Quarterly Journal of Research in Educational Systems*, 14(Special Issue), 323-349. [in Persian].
- Kori, E. (2016). Challenges to academic freedom and institutional autonomy in South African universities. *International Journal of Teaching and Education*, 1, 45-53.
- Kuprianova, V., Bennetot Pruvot, E., & Estermann, T. (2020). Autonomy, efficiency and effectiveness—opportunities for higher education: A Pilot Study, *European Higher Education Area: Challenges for a New Decade (eBook)*, 437-453.

- عالی. فصلنامه پژوهش در نظام‌های آموزشی، ۱۴(۵۰)، ۱۶۲-۱۴۳.
- ترک‌زاده، ج.، محمدی، م.، سلیمی، ق. و فروغ، بازمحمد. (۱۳۹۶). توانمندسازی دانشگاهی با رویکرد راهبردی: چارچوب موقعیتی برای برنامه‌ریزی توسعه دانشگاه بامیان افغانستان. *دوفصلنامه مطالعات برنامه‌ریزی آموزشی*، ۶(۱۱)، ۱۳۳-۱۵۷.
- خسروی، م.، فدوی، م. و کریمی، ف. (۱۳۹۹). مطالعه تطبیقی مؤلفه‌های دانشگاه مستقل در ایران با کشورهای انگلستان، استرالیا، چین. *فصلنامه پژوهش در نظام‌های آموزشی*، ۱۴(ویژه‌نامه)، ۳۲۳-۳۴۹.
- روحانی، ش؛ و رشیدی، ز. (۱۴۰۰). چارچوبی برای خودگردانی مالی در دانشگاه‌ها؛ روش مدل‌سازی ساختاری-تفسیری (ISM). *فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی*، ۲۷(۱)، ۱۲۵-۱۵۲.
- سعادت طلب، آ. (۱۳۹۹). واکاوی راهبردهای مؤثر بر تغییر برنامه‌های درسی در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی (مطالعه کیفی). *دوفصلنامه مطالعات برنامه درسی آموزش عالی*، ۱۱(۲۲)، ۱۶۵-۱۸۶.
- عابدی جعفری، ح.، تسلیمی، م.، فقیهی، الف؛ و شیخ‌زاده، م. (۱۳۹۰). تحلیل مضمون و شبکه مضامین: روشی ساده و کارآمد برای تبیین الگوهای موجود در داده‌های کیفی. *اندیشه مدیریت راهبردی*، ۵(۲)، ۱۵۱-۱۹۸.
- گلابگیرنیک، س.، معقول، ع.، ناصری، ن؛ و چرایین، م. (۱۳۹۹). طراحی مدل تعالی سازمانی دانشگاه فرهنگیان شمال شرق کشور. *فصلنامه پژوهش در نظام‌های آموزشی*، ۱۴(۴۸)، ۵۹-۷۴.
- مجیدی، س.، فلاح لاجیمی، ح؛ و صفایی قادیکلایی، ع. (۱۴۰۰). بررسی نظام‌مند مبانی نظری کاربرد تحلیل پوششی داده‌ها در ارزیابی عملکرد دانشگاه‌ها و مؤسسه‌های آموزش عالی. *چشم‌انداز مدیریت صنعتی*، ۱۱(۴۱)، ۵۳-۷۹.
- موسوی امیری، ط.، نوه ابراهیم، ع.، آراسته، ح؛ و عبدالحی، ب. (۱۳۹۹). الگوی راهبردهای سه‌گانه بین‌المللی شدن دانشگاه‌های منتخب دولتی ایران. *فصلنامه پژوهش در نظام‌های آموزشی*، ۱۴(۵۰)، ۹۷-۱۲۶.
- مهرآورگیگلو، ش.، خرسندی طاسکوه، ع.، غیائی ندوشن، س. و عباسپور، ع. (۱۳۹۹). شناسایی عوامل بازدارنده همکاری‌های علمی بین‌المللی در نظام آموزش عالی کشور

- Pourhassan, R., Salarzahi, h., Aghili Roshan, S., Ya'ghoubi, N., & Dehghani, M. (2020). Presenting a four-layer pattern for feasibility and effective establishment of good governance in higher education. *The Quarterly Journal of Research in Educational Systems*, 14(50), 143-162. [in Persian].
- Redding, G. (2017). Critical thinking, university autonomy, and societal evolution; thoughts on a research agenda. Centre for Global Higher Education working paper series Working paper.
- Rouhani, Sh., & Rashidi, Z. (2021). A framework for financial self-governance in universities; Structural-interpretive modeling method (ISM). *The Quarterly Journal of Research and Planning in Higher Education*, 27(1), 125-152. [in Persian].
- Sa'adat talab, A. (2021). Analysis of effective strategies for changing curricula in universities and higher education institutions (Qualitative Study). *Bi-Quarterly Journal of Higher Education Curriculum Studies*, 11(22), 165-186. [in Persian].
- Singh, K. B., & Singh, A. (2019). University autonomy and sustainable finance: A Case of Royal University of Bhutan. *International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering (IJITEE)*, 8 (9S3), 1437-1444.
- Torkzadeh, J., Mohammadi, M., Salimi, Gh., & Forough, B. (2017). Academic empowerment with a strategic approach: situational framework for development planning of Bamyan University of Afghanistan. *Bi-Quarterly Journal of Educational Planning Studies*, 6(11), 133-157. [in Persian].
- Wan Jan, W.S. (2017). Will our public universities have financial autonomy? *Policy IDEAS*, 42, 1-20.
- Li, Zh., Yang, J., Qin, H., Xia, Y., & Zh, M. (2021). A study of efficiency evaluation of national quality online courses during the epidemic: Based on Fuzzy Logic Calculation and Bootstrap-DEA. *Mathematical Problems in Engineering*, Volume 2021, Article ID 5534583, 1-7.
- Liu, J., & Liu, J. (2021). The impact of university efficiency and financial development on technology transfer from the perspective of economic innovation. *E3S Web of Conferences* 275, 03002, 1-4.
- Majidi, s., Fallah Lajimi, H., & Safaei Ghadikolaei, A. (2021). Systematic review of theoretical foundations of the application of data envelopment analysis in evaluating the performance of universities and higher education institutions. *Industrial Management Perspective*, 11(41), 53-79. [in Persian].
- Mehravar Giglou, Sh., Khorsandi Taskouh, A., Ghiasi Nodoshan, S., & Abbaspour, A. (2020). Identifying the factors hindering international scientific cooperation in the higher education system of the country and providing a solution: a qualitative study. *Research in Medical Education*, 12(3), 68-78. [in Persian].
- Michavila, F., & Martinez, J.M. (2018). Excellence of universities versus autonomy, funding and accountability. *European Review*, 26 (1), 48-56.
- Mousavi Amiri, T., Naveh Ebrahim, A., Arasteh, H., & Abdollahi, B. (2020). The pattern of the three strategies of internationalization of selected public universities in Iran. *The Quarterly Journal of Research in Educational Systems*, 14(50), 97-126. [in Persian].